

HØGSKOLEN I HARSTAD

Skriftserie

**PROBLEMER OG PARADOKSER
I FOREBYGGENDE ARBEID**

Stein Mikkelsen

HiH Skriftserie 2000/11 - Harstad College

HIGNSALENS KART OG
KARTLAGGINGS

Utdrag av en rapport eller dokument som er svært blekt og vanskelig å lese. Teksten er nesten helt usynlig på denne siden.

**PROBLEMER OG PARADOKSER
I FOREBYGGENDE ARBEID**

Stein Mikkelsen

HiH Skriftserie 2000/11 - Harstad College

NB Rana
Depotbiblioteket

Tittel Problemer og paradokser i forebyggende arbeid		Nummer/Number 2000/11
		Sider/Pages 23
Forfatter/Author Stein Mikkelsen		
Avdeling/Department Helse- og sosialfag	Prosjekt/Project	
Sammendrag/Abstract <p>Dette er en papirversjon av et kapittel publisert på Internettstedet www.forebygging.no. Dette nettstedet er finansiert med midler fra Sosial- og helsedepartementet kanalisert via Rusmiddeldirektoratet. www.forebygging.no inneholder bl.a. teori, metode, prosjekter og litteratur om forebygging, og nettstedet utvikles gjennom et bredt samarbeid mellom fagmiljøer i Norge.</p> <p>Artikkelen gir et overblikk over noen av utfordringene og dilemmaene som er innvevet i forebyggende helse- og sosialpolitisk arbeid. Vi har valgt et generelt perspektiv på forebygging, selv om de fleste eksemplene er hentet fra rusforebyggende arbeid. Hensikten er ikke å ta motet fra forebyggingsoptimistene, men heller å gi noen momenter til en "vær-varsom" plakat. Teksten bygger på en litteraturstudie og belyser følgende problemområder: Forebyggings kunnskapsgrunnlag; metode- og effektivitetsproblemer; evalueringsproblemer, mål- og interessekonflikter; legitimitetsproblemer og nyere utfordringer, bl.a. som følge av kulturell frisetting, globalisering og internasjonalisering.</p>		
Stikkord	Forebygging, helsefremmende arbeid	Key Words
ISBN 82-453-0150-7	ISSN 0809-2698	

PROBLEMER OG PARADOKSER I FOREBYGGENDE ARBEID

Av Stein Mikkelsen, Høgskolen i Harstad

1. Innledning

Dette er en papirversjon av et kapittel på Internettstedet www.forebygging.no som gir et overblikk over noen av utfordringene og dilemmaene som er innvevet i forebyggende helse- og sosialpolitisk arbeid. Vi har valgt et *generelt perspektiv* på forebygging siden mange av problemene henger sammen. De fleste eksemplene som presenteres handler om rusforebyggende arbeid. Hensikten med å fokusere på problemer og paradokser er ikke å ta motet fra forebyggingsoptimistene, men heller å gi noen momenter til en «vær-varsom» plakat. Gode forebyggingsstrategier krever forståelse av både mulighetene og begrensningene. På overflaten kan forebygging fortone seg som både enkelt og ukontroversielt i tråd med ordtaket: *Det er bedre å være føre vår enn etter snar*. Folk flest vil være enig i at det er bedre å forebygge at skader oppstår enn å kurere dem når de først foreligger. Men beveger vi oss fra idéplanet til konkret handling, står problemene og paradoksene i kø. Et *paradoks* er en teoretisk og praktisk selvmotsigelse. Et teoretisk paradoks er en selvmotsigende påstand som på en tilsynelatende korrekt måte er avledet fra tilsynelatende sanne premisser. Praktiske paradokser oppstår når man forsøker å sette ut i livet selvmotsigende planer. (Elster 1990:84).

2. Hva er forebygging ?

Forebygging er en mangetydig og positivt ladet betegnelse for forsøk på å eliminere eller begrense en uønsket utvikling. Begrepet ble opprinnelig utviklet innen helsesektoren og brukt i forbindelse med hygienearbeid og begrenning av smittekilder og sykdom. Innen det velferds-politiske feltet retter forebygging seg mot forhindring av sosiale problemer. En hyppig brukt inndeling går mellom hhv. *primær, sekundær og tertiær forebygging*. Denne begrepsmessige tredelingen - som stammer fra forebyggende psykiatri - er definert ut fra hvilken fase i en problemutviklingsprosess innsatsen settes inn og i hvilken grad det er mulig å identifisere målgrupper og problem (Caplan 1964).

Primærforebyggende arbeid handler om å forhindre at problemer oppstår. Tiltakene settes inn før problemene oppstår. Primær forebygging omfatter generelle tiltak rettet mot store og

uselekterte befolkningsgrupper der virkemidlene kan være alt fra påvirkning til påbud (opplysnings- og holdningskampanjer, overvåkning, lovregulering). Men erfaringer viser at primærforebygging kan fortone seg som et uoppnåelig ideal. Et av problemene er å få generelle tiltak («kampanjen») til å nå ut til de mest utsatte. Et annet problem som beskrives i NOU 1991:10 som «forebyggingsparadokset»; er at forebygging av sykdom er mest effektiv ved tiltak som får majoriteten i en befolkningsgruppe til å redusere sin risikoatferd, ikke ved tiltak mot et mindretall som har høy risiko. Det påstås å være en sammenheng mellom totalkonsumet i en befolkning og andelen storforbrukere. Antallet som utvikler problemer er langt større enn antallet i risikogruppen - noe som taler for at forebyggingstiltak bør organiseres som massestrategier som f.eks. forsøk på å redusere totalkonsumet av alkohol. Rønning og Lyngstad viser hvordan idealet om å angripe problemet så tidlig som mulig (primær forebygging) lett kommer i konflikt med andre grunnleggende verdier og interesser i samfunnet. Forebyggende sosialarbeid - i betydning å hindre at sosiale problemer oppstår - er å påvirke verdiprioriteringen i samfunnet. Dette (primærforebygging) er politisk aktivitet som verken kan eller bør profesjonaliseres. Vi befinner oss her innenfor de individuelle verdivalgenes og politikkenes sfære. Profesjonalisering i betydning at ekspertene overtar ansvaret for spørsmål som angår forebygging av misbruk frarådes fordi dette vil ha uheldige systemfunksjoner som kan oppsummeres ved stikkordene *teknifisering, avpolitisering og tilsløring*. (Rønning & Lyngstad i Lorentzen 1982). Påstanden blir da at: *Primærforebygging – i betydning å angripe problemene så tidlig som mulig - er en besnærende ide og et ideal - men jo mer vi beveger oss i retning av det primære nivå, jo mer faglig komplisert og verdiladet er dette handlingsområdet*. Dette reiser spørsmål og legitimitets- og effektivitetsproblemer ved forebygging, som er tema som behandles senere i dette essayet.

Betegnelsen sekundærforebygging brukes om tiltak som skal hindre at problemer varer ved eller videreutvikles. Mens primærforebygging retter seg mot alle i en gitt populasjon eller befolkningsgruppe (f.eks. alle 9.klassinger i Norge ,eller en hel skoleklasse i en krets) rettes sekundærforebygging inn mot identifiserte utsatte grupper (en kategori elever med ”problematferd”). Forebygging på dette nivået gir muligheten til å målrette innsatsen, men samtidig er det usikkert hvor stor andel av risiko-gruppen som kommer til å utvikle virkelige problemer. Et annet problemområde ved innsats på sekundærnivået, er forhindre

«bjørnetjenester» - at tiltaket bidrar til en mer varig utdefinering og stempling av risikogruppen. (Nygård 1978, Helland 1998).

Tertiærforebygging brukes om tiltak rettet mot identifiserte, ofte tungt belastede målgrupper. Innsatsen går ut på å motvirke en forverring av problemene, og grenser derfor opp mot det vi kaller behandling og rehabilitering. Eksempler på tertiærforebyggende arbeid innen rusfeltet kan være mobilt helseteam, sprøyteautomater og metadonprosjekt.. Det ligger i de tertiærforebyggende tiltakenes natur at de utdefinerer grupper, og derved står i fare for å virke sosialt stemplende. Selv om skillet mellom de tre nivåene i Caplans klassiske skjema kan være vanskelig å trekke i praksis, bør inndelingen kunne brukes til å skille mellom ulike forebyggingsstrategier.

Figur : Forebygging av misbruk av rusmidler

<i>Tiltak</i>	<i>Tiltaksnivå</i>	<i>Årsaksnivå/intervensjon</i>
HELSEFREMMEDE ARBEID - ressursorientering, "nedenfra-organisering".		
Samfunnspolitikk Kulturarbeid Nærmiljøarbeid	PRIMÆRFOREBYGGING	Samfunnsstruktur
Regulering av åpningstider, aldergrenser, bevillinger, m.v. Informasjons- og holdningskampanjer Mestring av tilbudssituasjoner		Hele befolkningen
Utekontakt Natteravnene Intervensjon i problemmiljøer Mestring av risikosituasjoner	SEKUNDÆRFOREBYGGING	Risikogrupper i forhold til alkohol og narkotika
Rehabiliteringstiltak Metadonprosjekt Sprøyteautomater Kameratklubb	TERTIÆRFOREBYGGING	Rusmisbrukere narkomane, alkoholikere
SYKDOMSFOREBYGGENDE ARBEID - problemorientering, "ovenfra-organisering".		

Figuren representerer et forsøk på bruk av Caplans skjema på rusforebygging som sosialpolitisk innsatsområde. Strategiene *helsefremming* og *sykdomsforebygging* som beskrives nedenfor er tentativt plassert inn i modellen, selv om disse kan behandles som separate dimensjoner .

Ola Stafseng har videreutviklet en mer detaljert kategorisering av ulike typer forebyggings-tiltak (1978). I tillegg til de tre ulike intervensjonsnivåene: primær, sekundær og tertiær, innfører han et skille mellom hhv. tiltaksnivå og målgrupper . En omarbeidet versjon av Stafsengs prinsippskisse skiller mellom 4 ulike tiltaksnivå : i)individ , ii)gruppe, iii)kategori og iiiii)samfunnsnivå . Det innføres videre et skille mellom henholdsvis spesifikke- og generelle målgrupper. (Nygård 1998:18). Helland oppsummerer utfordringene mellom hhv. tidlig og sen innsats i følgende paradoks:

(...)jo tidligere i et problematisk forløp man setter inn forebyggende tiltak, desto vanskeligere er det å vite hvem som er i faresonen og hvem forebyggingen bør rettes inn mot. På den annen side er det slik at jo senere i et problematisk forløp man setter inn forebyggende tiltak, desto vanskeligere er det å snu en uheldig utvikling.(Helland 1998:19)

En annen måte å inndele forebygging på – som har røtter i den medisinske ”folkehelse-tradisjonen” - går mellom henholdsvis *sykdomsforebyggende* og *helsefremmende* arbeid. Sykdomsforebyggende arbeid kjennetegnes ved ”top-down”(ovenfra- og ned) - strategier der fagfolk (ofte helsepersonell) er viktige aktører i forbindelse med f.eks. helseopplysning. Eksempler på tiltak etter den sykdomsforebyggende tradisjonen er helseundersøkelsene på 1950-60-tallet rettet mot forebygging av hjerte-karsykdommer og lungekreft. På 1970- og 80-tallet vokste erkjennelsen av behovet for mer bredt anlagte forebyggende strategier. Verdens Helseorganisasjon (WHO) tok initiativet til ”Helse for alle innen år 2000”(1997) , en målsetting som ble fulgt opp av Alma Ata-deklarasjonen året etter. Den helsefremmende strategien bygger på ideen om aktiv deltakelse fra målgruppens side , der målet er å forbedre helsen.(NOU1998:18) Enkelt kan helsefremming beskrives som en ”bottom-up”(nedenfra- opp)- strategi for privat, uformell organisering , med vekt på publikums egenkontroll og mestring. Eksempler på strategier som tar utgangspunkt i målgruppens ressuser er PLA (Participatory Learning and

Action, Chambers 1997), LØFT (Løsnings Fokusert Tilnærming, Langslet 1996) og HEMIL (Helse-Miljø- Modellen, Klepp 1995). For ungdom betyr den helsefremmende strategien at :

- i) De unges muligheter og evne til bedre helse hjemme, på skolen og i nærmiljøet må økes,
- ii) De unges egne muligheter og evner til å forebygge sykdom og skader må økes, og
- iii) De unges muligheter og evne til å påvirke miljøet og til å skape endringer i samfunnet som legger grunnlaget for god helse både på kort og lang sikt ,må økes.

Mens fagfolk og formelle organisasjoner er viktige initiativtakere innenfor den sykdomsforebyggende «ovenfra - ned -strategien», vil lekfolk – målgruppene – være viktigere initiativtakere innen folkehelse-tradisjonen. Den første strategien er problemorientert, mens den andre strategien er ressurs- og mestringsorientert . «Folk flest» vil være målgrupper for begge strategiene. (Offerdal 1986, Wilhelmsen 1996). Selv om vi i dag ser en ideologisk dreining fra ekspertstyrte til befolkningsstyrte strategier , lever begge strategiene side om side.

3. Paradokser i forebygging

Forebygging berører sentrale verdier, og det er ikke vanskelig å finne eksempler på at det ene politikk- eller innsatsområdet slår det andre i hjel: Regjeringen , som har vedtatt en historisk ambisiøs alkoholpolitisk målsetting om reduksjon av alkoholforbruket i befolkningen med 25%, har investert deler av Statens Petroleumsfond i aksjer i bl.a. alkohol, spill og tobakk . Totalt utgjør oljefondets investeringer i bedrifter som en nå (1999) av etiske grunner vurderer å utelukke, rundt en halv milliard kroner.(Dagens Næringsliv 10.05.99). Lignende paradoksale erfaringer fra lokalnivået kan være at på samme måte som kommunale edruskapspolitiske planer ofte må vike for næringspolitikk og liberale skjenkebestemmelser, kan et godt rusforebyggende opplegg i skoleregi bli effektivt ødelagt av foreldrenes drikking. I innledningen til boka *BitterSøtt* beskriver Willy Pedersen(1998) rusmidlens tvetydighet. Sitatet gir samtidig et inntak til å forstå noen grunnleggende utfordringer ved forebygging av rusmisbruk.

Glede og smerte, stil og ødeleggelse - alt finnes rundt rusmidlene. En pils blant venner kan symbolisere fellesskap - samtidig følger vold og seksuelle overgrep i alkoholens kjølvann. Jointen med hasj kan markere kulturell tilhørighet - men omfattende hasjbruk er ofte knyttet til sosial

marginalitet. Ecstasybrukeren er stilmessig en ny figur, samtidig er han underlig velkjent. Rusmidlene er tvetydige, fordi de befinner seg i et spenn mellom smerte og lyst, mellom det bitre og det søte. Sykdom og avhengighet følger i deres kjølvann. Forskningen har til overmål dokumentert det. Gledene og det søte har vi vært mindre opptatt av. Men det er der, det og. (Pedersen 1998:9)

Sitatet fra *BitterSøtt* minner oss om forebyggingens iboende tvetydighet og utfordring: Er det mulig å forhindre "det bitre" uten at vi samtidig ødelegger "det søte"?

I planleggingen og gjennomføring av konkrete forbyggingprosjekter stilles vi overfor en rekke spørsmål som berører metoder, mål og interessekonflikter, forholdet mellom politikk og fag, og ikke minst dokumentasjon av virkninger av forebyggende tiltak. Mange forebyggingsprogram er kontroversielle – de mangler effekt - eller virker mot sin hensikt - ved at de griper uheldig inn i spenningsfeltet mellom hensynet til *individets frihet* på den ene siden og *kollektive hensyn* på den andre. Folk flest nikker gjerne til den nasjonale målsettingen om reduksjon av alkoholbruket i samfunnet, samtidig som de betakker seg, eller blir direkte provosert hvis det blir stilt spørsmål ved deres private alkoholvaner. Holdningskampanjer har f.eks. en tendens til å falle til jorda i møtet med «problemgruppene» eller gjøre disse mer innbitte i sin problematferd - hvis de i det hele tatt når frem.

4. Forebyggingens kunnskapsgrunnlag. Hvordan henger ting egentlig sammen ?

Forebygging har å gjøre med påvirkning av årsaker og prosesser som kan settes i sammenheng med utvikling av problemer. Denne generelle forståelsen gjør at både det å snakke om rus i skoleregi, pusse opp fritidsklubben og sette opp sprøyteautomat inngår i det vi kaller forebygging. Forebyggingslogikken hviler på ideen om tidlig intervensjon, jfr "føre vår – prinsippet": Jo tidligere vi gjør noe, jo bedre. Våre aktuelle handlinger som «forebyggere» påvirkes gjerne av at vi på forhånd har gjort oss opp en mening (teori eller hverdagsmodell) om hvordan ting henger sammen. Modellene kan være gode eller dårlige veivisere for handling. Uansett - handler vi ut fra forestillinger om hvordan samfunnet er strukturert og virker. I forebyggingssammenheng blir det viktig å identifisere og påvirke trusler og mestringsressurser på individ og samfunnsnivå. Målet er å konsentrere innsatsen om det som faktisk virker. Men -

målet om en treffsikker forståelse, analyse og intervensjon blir mer vanskelig å nå jo mer vi beveger oss i retning primærforebyggende arbeid.

Den følgende presentasjonen er kun ment som en oppsummerende fremstilling av noen motsetninger basert på en litteraturstudie og egne erfaringer fra dette feltet.

Lesere som ønsker en større fordypning om temaet: problemer, paradokser og tvetydighet, henvises til litteraturreferansene. En viktig innsikt fra den norske klassiske antologien «*Forebyggende sosialpolitikk*», Lorenzen, red.(1982) er at det primærforebyggende områdes geografi i stor grad utformes gjennom *samfunnspolitikken* (nærings-, familie- kulturpolitikk, osv). Endringer av sosiale forhold, marginaliseringsprosesser og rusproblemer henger direkte eller indirekte sammen med politiske beslutninger eller politisk unnfalhet. Nilsson (1982) viser hvordan det er mulig å påvise en statistisk sammenheng mellom fenomenene urbanisering og ungdomskriminalitet. Samfunnsvitenskapene kommer likevel til kort i forsøket på å identifisere «lovmessighetene», kompleksiteten i mønsteret av faktorer som i det urbane miljøet kan virke kriminalitetsfremmende. Grunnlagene for svarene er mer politisk-ideologisk («for lite politi») enn forskningsmessig fundert, hevder Nilsson. Også norske forfattere bl.a. Lyngstad og Stafseng behandler problemene med å utvikle gyldige forklaringsmodeller. Ett av hovedpoengene hos Lyngstad(1982) er at vår kunnskap om årsakene til sosiale problemer befinner seg på et generelt, kollektivt nivå. Kunnskapen om årsakssammenhengene mellom samfunnsnivået(makro) og problemutvikling på individplan (mikro) er svakt utviklet. Stafseng (1980,-82) etterlyser mer kunnskap. Han retter fokus mot «the missing link» i betydningen forholdet mellom problemskapende og problemutløsende aktiviteter : *utvikling av konkurrerende helhetlige modeller av forholdet mellom sosialpolitisk system og samfunn er en forutsetning for å utvikle en forebyggende sosialpolitikk.*(Stafseng i Lorentzen: 1982:97). Vi mangler robuste teorier om forholdet mellom sosialpolitikk og samfunn, og dette gjør det vanskelig å integrere og overordne sosialpolitisk forebygging i andre samfunnssektorer . Det usikre kunnskapsgrunnlaget har flere konsekvenser. En er at omfanget av forebyggende tiltak basert på hverdagsmodeller og vanlig folkelig visdom er stort, og at det derfor er vanskelig å dokumentere effekter og hvem som nyter godt av innsatsen. Det er lettere å anslå hva er institusjonsplass koster, enn hvor mange plasseringer forebyggingstiltaket forhindrer. Det må likevel understrekes at fraværet

av vitenskapelighet er en utilstrekkelig begrunnelse for ikke å foreta seg noe. Hvis et strengt vitenskapelig dokumentasjonskrav ble lagt til grunn («sats kun på tiltak med dokumentert forebyggingseffekt»), ville det være langt mellom «Natteravnene» og andre populære frivillighetstiltak som folk flest mener har god forebyggende effekt.

5. Metode- og effektivitetsproblemer

Effektivitetsproblemene er store innen generell sosialpolitisk forebygging. Med effektivitet menes det her at forholdet mellom tiltaket og tiltakets virkning kan være uklart og virkningene kan være vanskelige å måle. Mens tidligere tiders helseopplysning – (bl.a. hygienetiltak) – både hadde gjenklang i befolkningen og forebyggende effekt, viser erfaringer at nyere nasjonale helsekampanjer snarere bidrar til å skape skyldfølelse og protestholdninger, enn å bedre folkehelsen. Samfunnet er mer komplekst i dag og vi står overfor en ny og motsetningsfull forebyggingskontekst. Dilemmaene er mange: Hvem er relevante påvirkere og hvordan skal budskapet utformes og formidles? Hva er relevante suksesskriterier innen sosialpolitisk forebygging? Når er målene nådd? I artikkelen «Samfunnets korrektiv til seg selv - om forebyggende sosialpolitikk» diskuterer Tvede suksesskriteriene i forebyggende arbeid. Utgangspunktet er forholdet mellom forebyggende sosialpolitikk og økonomisk teori. Tvede foretar en sammenligning av suksesskriteriene innen de to delsystemene. Kort oppsummert: Suksesskriteriene innen økonomien vurderes som enkle og entydige; målt som optimalisering av økonomisk overskudd. Det ultimate suksesskriteriet innen sosialpolitisk forebygging er av en kvalitativt annen karakter, nemlig å gjøre sosialpolitikken overflødig.. Dette er selvsagt en ubrukelig målestokk. På samme måte problematiserer Tvede måling av virkninger av forebyggende innsats. Det skjer - paradoksalt nok - ingen forandring i problemtilstanden hvis innsatsen er vellykket, i betydningen at tiltaket har bidratt til å forebygge en negativ utvikling. Fraværet av konkrete belønninger er et problem i forebyggende arbeid. Satt på spissen: «Riktignok kan man forsøke å dokumentere at «ingenting» har skjedd, men det er ikke mye på slå i bordet med!» (Dahl & Moksnes 1976).

Finner vi eksempler på tiltak med dokumentert effekt? Britt Unni Wilhelmsen mener at vi har relativt gode kunnskaper om strategier som bør velges for å oppnå forebyggende resultater fra skolebaserte opplegg mot alkohol, tobakk og narkotika. Hun refererer til meta-analyser av bl.a. Tobler 1986, Bruvold & Rundball 1988, Hansen 1992 og Normann & Turner 1993 som trekker opp retningslinjer på basis av gjennomførte evalueringer. (Wilhelmsen i Waal 1996).

Wilhelmsen deler inn rusforebyggende tiltak i følgende fire hovedtyper :

1. *"Kunnskaps-baserte" opplegg*, forutsetter at kunnskaper om skadevirkninger forebygger bruk;
2. *"Alternative" opplegg* bygger på ideen om at aktivisering av elevene i oppgaver uten fokus på et nei til rusmidler budskap virker;
3. *"Affektive"* tiltak forutsetter at unge bruker rusmidler pga. lavt selvbilde og manglende mestringsferdigheter. Affektive strategier går ut på trening i aktive verdivalg
4. *"Sosial-kognitive" eller "sosial påvirknings"-tiltak* legger vekt på å påvirke det sosiale miljøet, og forandre de unges forestillinger om alkohol og alkoholbruk. En viktig strategi er å korrigere de unges flertallsmisforståelser om at alle drikker mer enn dem selv.

Kan forskningen påvise om de ulike strategiene virker? Kunnskapsbaserte opplegg (1) gir i følge Wilhelmsen økt kunnskap uten å ha særlig virkning på alkoholatferd. Enkelte alternative opplegg (2) har dokumenterte negative effekter som gjør at de frarådes brukt i norske skoler.

Evalueringer gir også liten støtte for at affektive opplegg (3) har forebyggende effekt i forhold til unges alkoholbruk. Selv om det har vært vanskelig gjennom evalueringer å påvise effekter av sosial-kognitive (påvirkningstiltak) (4), anbefales denne strategien for å redusere alkoholbruk blant unge. Denne tilnærmingen legger vekt på å påvirke de unges forventninger til positive virkninger av å bruke alkohol og påvirke elevene gjennom bruk av gruppeledere. (ibid.)

Enkelte norske prosjekt bl.a. Bergensprosjektet (Wilhelmsen, Laberg & Klepp 1994) har dokumentere positive effekter. (Dette prosjektet inngår i prosjektdokumentasjonen på dette nettstedet.) Men dette feltet er nytt – og alt i alt står det dårlig til med dokumentasjon av effekter. Vi slutter oss derfor til Mittelmarks konklusjon om at helsefremming og forebygging på lokalnivået befinner seg i "en tidlig faglig modningsfase": *"Within academia, health promotion may become, but is not yet a discipline.* (Mittelmark i Bracht 1999).

6. Evaluering

Evaluering er nødvendig for å dokumentere virkninger av forebyggende tiltak. Målet er å øke kunnskapen om prosesser og resultater - hvilke strategier som ser ut til å ha positiv effekt, og hvilke som virker mot sin hensikt, f.eks. ved å pirre målgruppens nysgjerrighet til å prøve et rusmiddel. Alle kjenner vi historien om hasjklumpen som stadig ble mindre i løpet av politiets demonstrasjonsrunde i skoleklassen. Det er vanskelig å dokumentere effektene av forebyggende tiltak. Effektmåling forutsetter eksperimentelle opplegg, der gruppen som utsettes for påvirkningen sammenlignes med en kontrollgruppe, som er så lik eksperimentgruppen som mulig. En metode går ut på å måle holdninger, kunnskap eller atferdskomponenter i de to gruppene før og etter tiltaket settes inn. Et problem («black box-problemet») er å identifisere hva som faktisk virker. Som oftest er det flere faktorer som virker sammen. Suksessindikatorer er et annet problem. Virker opplegget når elevene rapporterer at de lært mer om, eller fått en mer kritisk oppfatning til narkotika, eller skal vi stille krav om atferdsendringer? Effekter av et opplegg kan kreve langsiktige design (oppfølgingsundersøkelser) som følger grupper over flere år. Effekten av opplegget i ungdomsskolen kan kanskje ikke avleses før i videregående skole, f.eks. som endringer i alkoholdebut.

Helland viser til et annet evalueringsmetodisk problem av statistisk karakter. Forskjellen mellom eksperiment og kontrollgrupper testes ofte statistisk ved hjelp av såkalte signifikanstester. Testen er et mål på kvalitet og skal sikre at forskjellen som vi finner ikke skyldes slump og tilfeldigheter. Så lenge undersøkelsesutvalget er stort kan selv ubetydelige forskjeller være statistisk signifikante ("representere en pålitelig forskjell"). Situasjonen i mange forebyggingsforsøk er at vi har å gjøre med små utvalg, der selv store forskjeller mellom gruppene kan være statistisk ikke-signifikante.

Et annet problem som påpekes av Foxcroft et.al.(1995) er kravet til dokumentasjon av forebyggende effekt uavhengig av sted. Dette stiller store krav til dokumentasjon og krever at samme tiltak skal ha vært prøvd ut og vist seg å virke flere steder. Med utgangspunkt i en gjennomgang av en rekke forebyggingstiltak mot alkoholmisbruk blant unge, ble det kun identifisert to britiske undersøkelser som fylte kravene til design. Ingen av disse kunne

dokumentere at tiltaket virket. Overførbarhet av erfaringer på tvers av kultur er et tredje metodisk problem. Selv om evalueringsundersøkelser av denne type er begrenset, stammer majoriteten fra amerikanske samfunnsforhold.

Metode- og databasedelen på dette nettstedet inkluderer både vitenskapelige og folkelige tiltak. Dersom nettstedet (www.forebygging.no) bidrar til en økt ide og kunnskapsspredning mellom disse to hovedtradisjonene, har vi nådd en viktig målsetting.

7. Målkonflikter

Betegnelsen «forebyggende arbeid» har et sterkt positiv symbolsk innhold/lading og brukes i ulike sammenhenger. Anvendelsesområdet spenner fra politisk uforpliktende retorikk («vi vil prioritere forebygging») til forpliktende vedtak om rettigheter og plikter («institusjonell samfunnspolitikk»).

Forebygging av rusmisbruk er på en og samme tid:

- forebyggende helsearbeid
- forebyggende barnevern
- kriminalitetsforebyggende arbeid
- forebygging av sosiale problemer
- forebygging av problemer i arbeidslivet

Forebygging aktualiserer ofte målkonflikter på ulike nivå. Det er vanlig å snakke om en målkonflikt når vi står overfor mål som er uforenelige eller vanskelig å forene. En variant kan være at målene kommer i direkte strid med hverandre (*motstridende mål*), slik at oppfyllelse av det ene målet utelukker det andre totalt. Gis f.eks. kommunens næringspolitiske mål om minst mulig restriksjoner på alkoholomsetning forrang, settes det en effektiv bom for edruskapsplanens mål om redusert tilgjengelighet til alkohol. Et annet eksempel er at ønsket om å kjøre bil så fort vi vil over alt, ikke kan kombineres med ønsket om større trygghet i trafikken.

Vi kan også tenke oss tilfeller der det foreligger en svakere grad av konflikt mellom ulike mål, og der realisering av ett mål reduserer sannsynligheten for realisering av det andre målet (*konkurrerende mål*). Holder vi oss til eksemplet om konflikt mellom lokal næringspolitikk og edruskapspolitikk, vil mange «alkoholliberalere» hevde at åpningstider og skjenkebevillinger

bare i viss grad påvirker det totale alkoholkonsum og at «konkurrerende mål» er mer dekkende klassifisering , enn «motstridende mål».

Nettstedet (www.forebygging.no) er ment som et redskap både for «legfolk» og «profesjonelle». Dette utgangspunktet representerer i seg selv en utfordring og mulig mål-konflikt : skal nettstedet for eksempel utformes som et generelt opplegg for alle, eller skreddersydde opplegg mot de ulike målgruppene ?

For *folk flest* vil valget stå mellom å nyte det gode liv i dag eller å endre livsstil for å høste en fremtidig helsegevinst . Her står valget mellom kortsiktige og langsiktige mål. Stump-røyken- og kostholdskampanjene er mye brukte eksempler på «*investeringsmodeller* » som hviler på forutsetningen om at vi er rasjonelle forvaltere av egen helse. Sunn livsførsel i dag vil kunne gi fremtidlige helsegevinster i fremtiden. Men det går lang tid mellom påvirkning og effekt.

Sundby spissformulerer dette poenget slik :

Det er ikke lett å få en 16-åring til å forsake sigaretter som det spede symbol på at han er i ferd med å bli voksen, mot halve løfter om at han selv, eller kanskje sågar hans tilkommende , ikke skal får kreft om 30-40 år. (Sundby i Lorentzen 1982:59)

Også Måseide (1983) kritiserer helsevesenets bruke av rasjonell-aktør modellene innenfor opplysnings- og påvirkningskampanjer bl.a. for å endre kost- og røykevaner. Kampanjene kan ha hatt en viss virkning, men effekten har vært blandet og ujevnt fordelt . Måseide mener at selv om visse grupper har blitt mer påvirket enn andre, trenger det ikke å bety at andre ikke er rasjonelle aktører. Det kan for det første innebære at den type rasjonalitet som gjør helsevesenets argument gode og gyldige, ikke har den samme plass i alle lag av folket.

For det andre kan det å velge en «helsefarlig livsstil» være en del av en kalkulert risiko , der nytelsen («det søte») veier tyngre enn farene («det bitre»).

Et paradoks som fremheves av Willy Pedersen i *BitterSøtt* (1998) er problemene med å finne klare mål for det alkoholforebyggende arbeidet, i en kultur hvor alkohol spiller så stor rolle som hos oss. Avhold fra alkohol oppleves av de fleste - også foreldre - som urealistisk og kanskje heller ikke ønskelig. Kompromisset : å heve debutalderen («vent et par år») er iflg. Pedersen et pragmatisk , greit mål , som har fått stor oppmerksomhet i nabolag og ved mange

skoler her i landet. En klassisk eksempel på en målkonflikt som oppleves av lokalpolitikere har å gjøre med overordnet prioritering mellom næringspolitikk og helse- og sosialpolitikk. Samme parti og politikere må avveie hensynet til næringsinteresser (restaurantnæring/turisme) mot hensynet til helse og sosialpolitikk. Utfallet i mange kommuner er nok at Edruskapsplanen må vike for Næringsplanen. Siden forebygging innebærer å påføre befolkningen ofte upopulære restriksjoner, kan målkonflikten for en lokalpolitiker bestå i avveining mellom hensynet til Edruskapsplanen og hensynet til eget partis popularitet og utsikter for gjenvalg.

8. Problemer og paradokser innen primær forebygging

Det er flere årsaker til at primærforebyggende arbeid - som er dette nettstedets hovedfokus - på mange måter er mer problematisk enn innsats på sekundær- og tertiærnivået. Tar vi utgangspunkt i de ulike tiltakenes målgrupper/nedslagsfelt, får vi følgende inndeling (Caplan 1964).

- Tertiært forebyggende arbeid - problemgruppe
- Sekundær forebygging - risikogruppe
- Primær forebygging - hele befolkningen

Oversikten viser at tiltak på hhv. primær, sekundær og tertiærnivå vil ha ulike nedslagsfelt i befolkningen. Som oftest er det uproblematisk å identifisere målgruppene for tertiærforebyggende tiltak. Det er ikke vanskelig å se for seg en sliten ung rusmisbucker som bør hjelpes ut av kjøret så fort som mulig. Legitimitetsproblemene på tertiærnivået er små fordi målgruppene gjerne oppfattes som «verdige trengende» og rette mottakere av rehabiliterings tiltak. Eventuell uenighet vil sannsynligvis handle om valg mellom rehabiliteringsstrategier og metoder. På samme måte vil argumenter for sekundært forebyggende tiltak for unge som befinner seg i en risikogruppe - rock mot rus/fritidsklubb - ha stor tyngde og oppslutning i befolkningen. Logikken er den samme som for tertiærforebygging: Folk flest vil støtte opp om forebyggende innsats der det er mulig å identifisere mottakergruppen og forestille seg at innsatsen når fram og virker. Vi fremhever dette poenget for å få fram nettstedets spesielle utfordringer. Sagt på en annen måte: vårt fokus på primærnivået kan skape (urealistiske) forventninger om en entydig veiviser gjennom den vanskeligste delen av forebyggingsterrenget. Denne påstanden bygger på en sentral innsikt fra Rønnings kritiske drøfting av forebyggingens muligheter, nemlig at

forebyggende sosialarbeid i betydning av å hindre at sosiale problemer oppstår er å påvirke verdiprioriteringen i samfunnet. Dette er politisk aktivitet som i følge Rønning hverken kan eller bør profesjonaliseres.(Rønning i Lorentzen 1982:48).

Primærforebyggingens vilkår påvirkes av generelle samfunnspolitiske vedtak, der hele befolkningen i prinsippet er målgruppe. Dette kan bety stor ressursinnsats med usikker effekt. Innen feltet rusforebygging vil f.eks. overgangen fra spesifikke forebyggingstiltak til generelle velferdstiltak for unge være uklar. Primærforebygging inkluderer også generell forbedring av ungdomsmiljøene og andre gode tiltak som ikke står i en direkte relasjon til rusproblematikk.

9. Interessemotsetninger i forebygging

Forebygging kan innebære angrep på sentrale og velorganiserte interesser. Kompleksiteten og interesseinnvevingen gjør at forebygging kan fortone seg som å sage av den greina vi sitter på. I et følgende behandles temaet interessemotsetninger og strukturelle barrierer som en logisk forlengelse av temaet målkonflikter. Bakgrunnen for dette er behovet for å etablere en *politisk forståelse* av hvorfor forebygging er så vanskelig. Interessekonflikter dreier seg om fordeling av knappe goder. Vi vet at betydelige næringsinteresser er knyttet til problemskapende fenomener som alkohol og tobakk. Vårt blandingsøkonomiske system gjør at også staten gjennom avgiftssystemet kan ses på som en interessent i forhold til befolkningens problematferd. Rønning (ibid.) presenterer to supplerende teorier som skal gi inntak til en politisk forståelse av strukturelle hindringer for forebygging.

Interessegruppemodellen forutsetter i) at det skjer en politisk organisering rundt ulike verdier og interesser, ii) at utfallet/beslutningene er et resultat av partenes ressurser (antall tilhengere, organisering, økonomi, osv). Manglende prioritering av forebygging forklares ut fra denne modellen med manglende problemerkjenning og svak organisering. Anvendt på privatbilismen som fenomen kan det å stå opp tidligere for å unngå morgenrushet til arbeid være individuelt fornuftige handlinger som kan summere seg opp til kollektiv galskap dersom «alle» velger samme strategi. Men interessegruppemodellen er en *aktørmodell* som ifølge Rønning bare sier noe om spillerne og ikke noe om spillereglene. En fullgod forståelse av

forebyggingens utfordringer krever en supplerende *strukturmodell* som sier noe om interessene og de strukturelle hindringene for forebygging. Rønning mener at velferdsstaten kan betraktes som en heterogen konstruksjon, som både rommer og kan tjene ulike interesser og verdier.

Sosialpolitiske tiltak forstås som et resultat av samspillet mellom flere typer faktorer:

1. Reproduksjonsbehovene i samfunnet
2. De økonomiske konjunktorene
3. De politiske styrkeforholdene mellom klasser og grupper i samfunnet
4. Ideologiske og verdimessige faktorer

Denne *strukturmodellen* kan så inndeles i følgende to sammenkoplede hovedelementer i) *produksjonssystemet* («næringslivet») basert på privat eiendomsrett / lønnsomhetskriterier, og ii) *det politisk-administrative systemet* («det offentlige») som har gitt det førstnevnte systemet sterk innflytelse.

Det politisk-administrative systemet skal både tilrettelegge rammevilkårene for produksjonssystemet og utøve kontroll. Men enigheten om at vi skal ha en blandingsøkonomi innebærer at «det offentlige» gir næringslivets lønnsomhetskrav en sentral plass. Forebyggende sosialarbeid vil ofte komme i konflikt med sentrale næringsinteresser. Paradokset hos Rønning blir da at : *Forebyggende sosialarbeid i stor grad innebærer å motarbeide disse interessene.*

Anvendt på kommunal edruskapspolitikk kan for eksempel dette resonnementet bety et angrep på næringsinteresser ved at det vedtas restriksjoner på lokal alkoholomsetning. Men situasjonen i norske kommuner er heller i tråd med Knut Brofoss beskrivelse om at det kommunale selvstyret er blitt brukt til en til dels kraftig liberalisering. I løpet av en tiårsperiode er antallet skjenkebevillinger nesten fordoblet og antallet brennevinsbevillinger er nesten tredoblet. Antallet salgsbevillinger for øl har riktignok vært stabilt, men det skyldes ifølge Brofoss mer utviklingen i dagligvarebransjen enn kommunal alkoholpolitikk. (Brofoss i Waal 1996:38). Dette reiser spørsmålet om legitimitetsproblemer ved forebyggende arbeid.

10. Legitimitetsproblemer

Mange generelle, primærforebyggende tiltak er beheftet med legitimitetsproblemer : tiltaket har liten oppslutning blant folk flest. Mange misliker at det offentlige forsøker å påvirke holdninger og valg og en vanlig folkelig motstrategi er å latterliggjøre eller så tvil om kampanjen virker.

Forebyggingens *kostnadsside* kan måles på ulike måter, i kroner (som redusert økonomisk vekst), som redusert individuell handlefrihet eller som politisk upopularitet. Et viktig poeng hos Garsjø (1987) er at *hovedmotsetningen til legitimitet i offentlige sosialpolitiske tiltak ofte er effektivitet*. Legitime tiltak er kanskje ikke effektive, mens effektive tiltak - som ofte krever skarp lut - mangler legitimitet. Følgende momenter - som dessverre sjelden opptrer sammen - kan redusere legitimitetsproblemene i primærforebyggende arbeid :

- enighet om at det foreligger et problem
- fravær av interessemotsetninger,
- sikker kunnskap om årsakssammenhenger
- effektene av innsatsen kan dokumenteres

Men regelen er heller at primærforebyggende arbeid som er massestrategier rettet mot alle i en befolkningsgruppe - også de som mener å leve sunt - vil oppfattes som et angrep på verdien om «privatlivets fred». Selv om forholdet mellom privat og offentlig sfære historisk har endret seg i retning av en stadig større «offentliggjøring» av privatsfæren (bl.a. tvangsinngrep), vil det fortsatt være liten tilslutning selv til effektive forebyggingstiltak dersom de truer privatlivets fred. Tradisjonelt er det kanskje innen barnevernet at slike konflikter har kommet sterkest til uttrykk. Innen rusforebygging kan primærforebygging lett oppfattes som en form for paternalisme, («majoritetens tyranni») - ved at ekspertene legger føringer på hva som er «det gode liv» for andre. Som Rune Jørgensen påpeker, er tendensen til motstand mot offentlig intervensjon med henvisning til «privatlivets fred» aller størst i de «gode hjem». (Jørgensen i Lorentzen 1982.) Helge Waal (1996) påpeker noen viktige forskjeller i ruspolitiske veivalg mellom norsk alkohol- og narkotikapolitikk. Alkoholpolitikken er basert på et offentlig ansvar der den aktive stat bruker restriksjoner og et offentlig monopolisert salgapparat til å regulere omsetningen. Det er et offentlig ansvar å fremme alkoholnegative holdninger, motvirke bruk og sørge for behandling og omsorg til alkoholbrukerens ofre. Innslaget av private interesser skal være så begrenset som mulig. Narkotikapolitikken står, ifølge Waal, i en viss kontrast, ved at den hviler på en kombinasjon av epidemitenkning og forbudslinje. Alkoholpolitikken er innrettet mot *begrensning* av forbruk og skader, mens narkotikapolitikken sikter mot *forhindring* av salg og bruk. Forebygging, holdningsarbeid, tilgjengelighetskontroll og kriminalisering av salg og bruk er hos oss vanlige rusmiddelpolitiske tiltak mot narkotika. Både alkohol- og narkotikapolitikken

utfordres av sterke strømninger i samfunnet. Og det er nok slik at rusmiddelpolitikken legitimitet er mer avhengig av folkelig støtte, enn av forskningsresultater. (Waal 1996)

11. Nye trender – mot en mer problematisk forebyggingskontekst ?

Vi avslutter dette kapitlet ved å rette blikket mot noen utfordringer som kanskje vil forsterkes i årene som kommer. Metodedelene av dette nettstedet anbefaler nedenfra- og ressursorienterte strategier, med vekt på helsefremmende og nærmiljøorienterte opplegg. Ressursorientering er et veletablert prinsipp både innenfor nærmiljøarbeid og individbaserte behandlingstradisjoner. Oppmerksomheten rettes mot det potensialet for mestring og vekst som ligger i individ og nærmiljø. Community-tilnærmingen, med vekt på lokale løsninger har hatt høy modellstatus de senere år. Flere WHO-initierte forebyggingskonsept med røtter i ideologien fra Ottawa charteret er lansert. Disse bygger på idegrunnlaget fra helsefremmende arbeid ("health promotion") og "empowerment" – en slags bemektigelse av lokalsamfunnet, fundert på ideen om at det finnes strukturer og prosesser der folk selv tar kontroll over viktige faktorer som påvirker egen helse. Men det kan reises tvil om en strengt lokal tilnærming til forebygging er en "endelig løsning." Vi lever i en tid der forholdet mellom nasjon og stat endres. Samtidig som verden globaliseres, skjer det en fragmentering på det lokale planet, noe som betyr at arbeidet skjer i nettverk og prosjekt. Et av ankepunktene mot community-tenkningen er at den teoretiske funksjonalistiske forutsetningen om lokalmiljøet som en slags avgrenset, likeartet og harmonisk sosial enhet ikke stemmer med dagens postmoderne virkelighet. De nye sosialiseringsbetingelsene i vestlige bysamfunn kan karakteriseres gjennom metaforer som "*sosio-kulturelle frisettingsprosesser*" – en slags frakobling fra tradisjoner, hverdagslivets meningsmønster, fra familieformene, osv. Sen-kapitalismens kulturelle situasjon frigjør individene fra tradisjonene. Konsekvensen er at personlig identitet i større grad må skapes i en kontekst som er tappet for tradisjonenes påvirkning som meningsfortolkere. Tradisjonenes betydning i forbindelse med forstrukturering av den personlige biografien reduseres. (Ziehe 1975).

Vår samtid er i følge Thomas Ziehe en strøm i forvandling, uten presise fikseringspunkter. Natur, religion og tradisjon er fortidens kategorier. Den postmoderne verden tenker ikke tanker, den er åpen. Livet er ikke lenger fastlagt i en biografisk bané. Identiteten kan prøves ut, forandres, tas

tilbake og stiliseres. Samtidig koloniseres og teknologiseres de innerste porer i psyken, det ropes etter mening, nærhet og sannhet. (Ziehe, Profil nr 2/3/4 1984).

Overgangen fra "den tradisjonelle" til "den nye sosialiseringstype" gir i følge Ziehe en ny og motsetningsfull kontekst, der kulturoverførte verdier, foreldre, og skolen har fått redusert betydning til fordel for medier, ungdomskultur og jevnaldergruppa. Mens den tradisjonelle sosialiseringstype var preget av vertikalitet er den nye sosialiseringstype mer preget av horisontalitet. Dette gjør jevnaldergruppa og media til viktigere sosialiseringssagenter enn foreldre og skole. Satt på spissen: Påvirkningskraften i det Daniel Franck sier og gjør i forhold til rusmidler vil for mange unge være sterkere enn summen av alle lærerbaserte opplegg.

Moderne lokalsamfunn må forstås i lys av utvikling av moderne vestlig kultur – begrepsfestet, som *globalisering og internasjonalisering*. Hverdaglivet på lokale steder påvirkes av kulturelle strømninger. Trender spres raskere enn noensinne. Nasjonale og regionale forskjeller viskes ut. Det tar ikke lang tid før det nye motedopet fra storbyen er kjent og tilgjengelig også i mindre lokalsamfunn. Nye kulturstrømninger som risikokulturer, ambivalens og narsissisme trenger inn i lokalsamfunnene og gir et nytt og vanskelig klima for helsefremmende arbeid. Vi vil hevde at community - som både betyr lokal enhet og et fellesskap uavhengig av sted - representerer i forebyggingsammenheng både muligheter og utfordringer. Lokale grupper og fellesskap ("communities") kan være gode arenaer for helsefremmende mobilisering nedenfra.

En paradoksal utfordring har å gjøre med å nå frem til og mobilisere de fellesskapene ("communities") der rusen representerer et viktig forankringspunkt og "kilde til det gode liv".

Willy Pedersen mener at de nye bruksmønstrene illustrerer det som har vært kjernepensum i alkoholforskningen de siste tiårene. Dette gir en paradoksal forebyggingskontekst, - en innnevning mellom positive og negative elementer, mellom ressurser og problemer, som han beskriver slik:

Bruksmønstrene brer seg og bæres oppe gjennom grupper preget av sosialitet, stil og utadvendt levesett. Men uavvendelig er det en kostnadskonto, og i økende grad også en forbindelse mellom høykonsum av alkohol og narkotika. Der alkoholen flyter mest rikelig, finner vi også hasj, ecstasy og piller. Men alkoholbruk er og forblir en legal og dypt rotfestet skikk hos oss. Bruken innebærer nytelse for mange, og opprettholdes i økende grad av ressurssterke mennesker i det sosiale sentrum. Måter å regulere deres nytelse på blir nok sentrale stikkord i morgendagens alkoholpolitikk. Fortsatt vil det hele måtte reguleres «ovenfra» gjennom offentlig kontroll. På lengre sikt blir likevel noe annet viktigere. Også «nedenfra» må politikken få legitimitet, gjennom

folkelig tilslutning og engasjement. Ikke minst hvordan ressurssterke og politisk aktive ungdommer med interesse for miljø og natur vil stille seg, blir nok avgjørende. Men motkreftene er sterke : en aggressiv konsumkultur hvor alkohol veves inn i en bredere konsummønstre og populære levesett. (Pedersen 1998:178).

I løpet av de siste 30-40 årene har det skjedd en liberalisering av alkoholpolitikken i Norge, og denne utviklingen har skutt fart fra 1980-tallet. På en nylig avholdt konferanse i regi av Statens Institutt For alkoholforskning (SIFA) (Rusnett, okt.99) setter Ragnar Hauge denne utviklingen i sammenheng med folkehelseperspektivet på alkohol. Hauge hevder at den restriktive alkoholpolitikken i Norge – og i de andre nordiske land – fra siste halvdel av 1800-tallet ble utformet ut fra hensynet til å motvirke skadevirkninger for andre enn misbrukerne selv. Alkoholpolitikken var rettet mot jordbruksarbeidere og småbøndene på landet og ikke minst den fremvoksende industriarbeiderklassen. Alkoholmisbruk ble betraktet som sosialpolitisk problemfaktor nr 1 og det oppsto etter hvert en allianse mellom arbeiderbevegelsen og den folkelig, religiøst orienterte avholdsbevegelsen. Hovedprinsippene bak alkoholpolitikken - som har overlevd fram til 1960-årene var : vanskelig tilgjengelighet, høye priser og strengt regulert omsetning.

Alkoholpolitikken fundament var hensynet til misbrukerens nærmeste og til samfunnet. Men etter hvert – og i løpet av to faser - slo et nytt syn gjennom. Fra slutten av 60- til i begynnelsen av 80-tallet fikk vi i forbindelse med ”totalkonsumsmodellen” en endring i synet på alkoholmisbruk, og fra begynnelsen av 80-tallet slo folkehelseperspektivet gjennom.

Godt hjulpet av nye forskningsmetoder ble fokus endret fra misbruk/ikke misbruk til personens faktiske alkoholbruk. Perspektivet på misbruksproblemet ble endret fra hvilke sosiale problemer misbruket førte til for andre, til hvilke helsemessige skadevirkninger det hadde for storforbrukerne selv. Fra et folkehelseperspektiv var de skader som kunne ramme enhver alkoholbruker vel så interessante som skader relatert til misbruk. Hauge mener at introduksjonen av folkehelseperspektivet har medført en radikal endring i begrunnelsen for alkoholpolitikken. Mens det tidligere formålet var å forhindre alkoholskader som primært rammet utenforstående tredjemenn – ofrene – ble den sentrale målsettingen i stedet å forhindre at alkoholbrukeren selv ble rammet av alkoholskader – og da primært medisinske skadevirkninger. Denne dreiningen fra kollektive til individuelle hensyn gir et annet og svakere legitimitetsgrunnlag for samfunnsmessig inngrep. Satt på spissen: Det er lettere å få allmen aksept for tiltak som kan

forhindre at personen skader andre , enn tiltak som skal hindre at personen skader seg selv. Inngrep i individets handlefrihet (en paternalistisk alkoholpolitikk) aksepteres stort sett bare overfor spesielle grupper som man mener ikke er i stand til å handle rasjonelt – ta ansvar for sine handlinger. Dette gjør det vanskelig å finne støtte til restriktive tiltak – som heller erstattes av opplysningskampanjer og informasjonstiltak. Det rom folkehelseperspektivet gir for alkoholpolitikken står i kontrast til begrunnelsen for røykeforbudene og narkotikapolitikken som langt på vei er hensynet til skadevirkningene for andre. Ett av folkehelseperspektivets paradokser blir da at *vektleggingen av drikkerens egen helsefarer – og erkjennelsen av totalforbrukets betydning – ble fulgt av en ytterligere liberalisering av alkoholpolitikken.*

Denne dreiningen av interessen fra misbruk til bruk og fra skadevirkninger for tredjepart til skadevirkninger for brukerne, har ført til at nødvendigheten og legitimiteten av alkoholpolitiske inngrep har blitt svekket. På samme måte som når det gjelder bruk av tobakk – eller å spise overdrevne mengder fettholdig mat eller foreta risikopregede aktiviteter som hanggliding eller fjellklatring – har synspunktet om at skadevirkningene av alkoholbruk primært rammer brukerne selv, ført til at det blir overlatt til vedkommende selv å beskytte seg mot alkoholskader uten inngrep fra det offentliges side. (Ragnar Hauge, Rusnett: 1999).

I hvilken grad er det mulig å føre en nasjonal alkoholpolitikk innen en globalisert økonomi ?

Dette spørsmålet behandles i NOU 1995:24 der det konkluderes at norsk alkoholpolitikk aldri vil kunne utformes uavhengig av hvordan folk i andre land bruker alkohol, hvilken rolle alkoholbruk spiller i disse landene og hvordan de ordner sin alkoholomsetning. Vi ser her kontorene av nok et paradoks: der vår ideologisk alkoholrestriktive regjering ,bl.a. for å bremse opp mot smugling og handelslekkasje og harmonisere Norge overfor omverden - påvirkes i retning av en historisk liberal alkoholpolitikk.

Vi avslutter dette kapitlet med å sitere fra psykiateren Finn Skårderuds bok om det moderne menneskets uro. Han tematiserer det han kaller *den fenomenale uroen* slik den viser seg ei en rekke former og sammenhenger. Om ”rusen og ekstasen” skriver Skårderud :

Det er mange veier til den ekstatiske bevisstheten. Det kan være erotikk , religiøsitet eller kollektive ritualer. En gjengs vei til ekstase er rus via kjemiske midler. Rus diskuteres vanligvis i fornuftige former med vekt på dens skadevirkninger . Det blir lagt langt mindre vekt på rusens nytte og nødvendighet. Kan vi tenke oss et rusfritt samfunn? Og ville vi ønske å leve der? I nesten alle kulturhistoriske oversikter har rusen sitt opphav i en religiøs og rituell funksjon. Det er grunn til å hevde at det fortsatt er slik , selv om det religiøses ytringsformer er tildekket. Tian Sørhaug snakker om rusen som ”en sekulær religiøsitet”. Rusen skaper unntakstilstand. Det er ikke sjelden at den berusede bryter tabuet om selvkontroll, blir ”dritings” og ”vrenger innsiden

ut". Rus er risiko. Det vet mange dagen derpå . Rus kan også være en særegen form for fortrolighet, iallfall for noen timer. Rus er *time-out*. Sørhaug beskriver rus som arbeidets motsats. Kjærlighet er også arbeidets motsats. Kjærligheten deler mange av rusens logiske former fordi den selv er ekstatisk. Kjærligheten truer selvkontrollen, nytten og virkelighetsfølelsen. "Med fare for at det er en altfor grov forenkling, går det an å hevde at, mens rusen er arbeidets illegitime motsetning, er kjærligheten dens legitime. (Skårderud 1998: 400-401).

Å ruse seg kan altså som Mary Douglas 1987, og Allan Sande 1996 viser fortolkes som en sosialt skapt opplevelse – en *meningsbærende handling*. Vi skaper selv rusmidlets lyse side gjennom vår sterke tro på rusmidlenes ide og symbolsystem, ikke gjennom rusmidlene som kjemiske stoffer. Vi kommuniserer gjennom rusmidler - overgangsritualer, voksenstatus, fellesskap, intimitet, fest og time out. Dette resonnementet leder oss til Allan Sandes appell og vårt avsluttende eksempel på forebyggingsparadoks og utfordring:

Dagens politiske utfordring er å revitalisere private ungdomsritualer og rutiner i skyggelivet til å bli offentlige overgangsritualer. Offentlige ritualer , der ungdommene får stå for arrangementet selv - men i samspill med voksne samfunnsautoriteter -, gir ungdom på terskelen til voksenlivet en sterk meningsfull opplevelse som fungerer integrerende og identifiserende i felles kultur og samfunn. Foreldre , lærere , politikere og offentlig ansatte må involvere seg i ungdommens rutiner, ritualer og arenaer i helgene og høytider.(Sande i Waal 1996:193)

Kanskje trenger vi mer kunnskap om rusens lyse side – "det søte" - for å finne nøklene til å forstå forebyggingens paradokser - og iboende utopi ?

Litteratur

Almås, R.(1993): *Evaluering på norsk*. Oslo. Universitetsforlaget.

Beck , U(1997): *Risiko og frihet.*, Fagbokforlaget.

Becker, H. (1963): *Outsiders*. Free Press.

Bracht, N o.a.(1999): *Health Promotion at the Community Level 2. New Advances* . California. Sage Publications.

Caplan, G. (1964): *Principles of preventive psychiatry*. New York: Basic Books.

- Carlsson, Y. (1992) : *Det kompliserte nærmiljøarbeidet. Om muligheter og hindringer i arbeidet med å utvikle lokalsamfunn. Erfaringer fra nærmiljøforsøkene 1987-1991. NIBR rapport 1992/12. Oslo.*
- Chambers, R. (1997): *Whose Reality Counts? Putting the first last.* Intermediate technology publ .
- Christie, N. & Bruun, K. (1985): *Den gode fiende.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Elias, N. & Dunning, E (1986): *Quest for excitement . Sport and leisure in the civilizing process . Oxford: Basil Blackwell.*
- Garsjø, O (1992) : *Folk imellom. Nærmiljø som forebyggende sosial prosess.* TANO
- Giddens, A. (1991): *Modernity and Self identity. Self and Society in the Late Modern Age* Polity Press.
- Giddens, A. (1984) : *The Constitution of Society* Cambridge. Polity Press.
- Goffman, E. (1963) : *Stigma.* New Jersey.
- Guneriussen, W. (1999): *Aktør, handling, struktur.* TANO.
- Hauge, H.A. (1999): *Litteraturstudie om rusmiddelforebygging . HENÆR-senterets forarbeid til konseptet "Forebyggingshåndboka" HENÆR-rapport nr 4/99.*
- Helland, H. (1998) : *Forebygging av problematferd blant ungdom - En litteraturstudie, NOVA Rapport 17/98*
- Hellesnes, J. (1994): *På grensa: Om modernitet og ekstreme tilstandar.* Oslo: det Norske Samlaget.
- Henriksen, Ø. & Sande, A. (1995): *Rus. Fellesskap og regulering* Oslo. Kommuneforlaget .
- Lasch, C. (1982) *Den narsissistiske kultur.* Oslo: Pax
- Lorentzen, H. red. (1982): *Forebyggende sosialpolitikk.* Aschehoug
- Mittelmark, M. Health promotion at the Community-wide level. in Bracht, N. (1990): *Health Promotion at the community level.* Sage Publications , 2 nd. Edition , Newbury park.
- Nordlandsklinikken (1998): *Prosjektbeskrivelse Forebyggingshåndboka (FBH) Et konsept for å fremme praktisk rusforebyggende arbeid.* Nordlandsklinikken. Ankenesstrand
- PAX leksikon . Oslo : Pax
- Pedersen, W. (1998) : *Bitter Søtt- Ungdom, sosialisering og rusmidler.* Universitetsforlaget

- Pedersen, W (1994); . *Ungdom er bare et ord*. Oslo: Universitetsforlaget
- Pedersen, W. & Waal, H. (red.) 1996: *Rusmidler og veivalg*. Cappelen Akademisk Forlag AS .
- Rusmiddeldirektoratet / SIA: *Rusmidler i Norge 1998*.
- Rusmiddeldirektoratet (1992): *Rusmiddelarbeid i kommunene. Håndbok for planlegging og organisering*. Oslo.
- Rønning, R., Solheim, L.J. (1998): *Hjelp på egne premisser*. Universitetsforlaget,
- St. meld. nr 16(1996-97) : *Narkotikapolitikken*. Sosial- og helsedep.
- Sørhaug, T. (1996): *Fornuftens fantasier. Antropologiske essays om moderne livsformer*. Oslo: Universitetsforlaget
- Vislie, A. (1987) : *Ideal og virkelighet ved evaluering og forsøk*. NIBR, Oslo.
- Wadel, C. (1990) : *Den samfunnsvitenskapelige konstruksjon av virkeligheten*. SEEK A/S Flekkefjord.
- Wilhelmsen, B.U., Laberg, J.C. & Klepp, K.I (1994) "Evaluation of two student and teacher involved alcohol prevention programmes". *Addiction*, 89 1157-1165.
- World Health Organization : (1986) *The Ottawa Charter for Health Promotion*. Health Promotion 1 1986 iii-v.
- Kontext nr 49/81 København
- Klepp, K.I.; Thuen, F. & Wilhelmsen, B.U. (red.): *Ungdom for helse. Fra teori til praksis i helsefremmende arbeid med ungdom*. Kommuneforlaget 1995.
- NOU 1991:10 : *Flere gode levekår for alle. Forebyggende strategier*. Oslo. Sosialdepartementet.
- NOU 1995:24: *Alkoholpolitikken i endring? Hvordan norske myndigheter kan møte de nye utfordringer nasjonalt og internasjonalt* . Oslo. Statens forvaltningstjeneste.
- NOU 1998: 18: *Det er bruk for alle. Styrking av folkehelsearbeidet i kommunene*. Oslo. Statens forvaltningstjeneste.
- Mikkelsen, S (1995): *Den nye sosialiseringstype. En drøfting av Ziehe og Stubenrauchs sosialiseringsteori med vekt på forholdet mellom kulturelle endringsprosesser og opplevde sosialiseringproblemer* . Høgskolen i Harstad.
- Mikkelsen, S (1998): *Safe Community – Symbol and Co-operation : A Study og intersectoral co-operation and development in a Norwegian community*. Harstad College 1998/6.
- Skårderud, F (1999): *Uro . En reise i det moderne selvet*. Aschehoug, Oslo.
- Ziehe, T (1975): *Pubertat und Narzissismus*. Frankfurt.
- Ziehe, T & Stubenrauch, H : (1983) *Ny ungdom og usædvanlige læreprosesser*. København.

Fra og med 1996 ble tidligere publikasjonsserier ved Høgskolen i Harstad erstattet med en **Skriftserie** og en **Arbeidsnotatserie**.

Skriftserien - ISSN 0807-2698

- 2000/11 **Stein Mikkelsen:** «Problemer og paradokser i forebyggende arbeid». (ISBN 82-453-0150-7) Kr. 50,-
- 2000/10 **Tor Schjelde:** «Læring, undervisning og vurdering/eksamen ved vernepleierutdannelsen». (ISBN 82-453-0148-5) Kr. 70,-
- 2000/09 **Turid Kayser Kvalø:** «Byråkraten og klienten i velferdsstaten». (ISBN 82-453-0146-9) Kr. 50,-
- 2000/08 **Ruben Moi:** «'Anonymous: *Myself and Pangur*': What is the point of Paul Muldoon's postmodernist play in *Hay*?». (ISBN 82-453-0145-0) Kr. 50,-
- 2000/07 **Harald Torsteinsen:** «Den økte effektivitetsfokuseringen i norske kommuner - - *motefenomen eller rasjonell nyorientering?*». (ISBN 82-453-0144-2) Kr. 50,-
- 2000/06 **Ruben Moi:** «Dissertation, discourse, différance and dissemination: an attempt to apprehend the Derridean movements of writing». (ISBN 82-453-0143-4) Kr. 50,-
- 2000/05 **Viggo Andreassen:** «Arbeidsledighet og økonomisk teori». (ISBN 82-453-0142-6) Kr. 60,-
- 2000/04 **Viggo Andreassen:** «Nytte-Kostnadsanalyse som beslutningsverktøy». (ISBN 82-453-0141-8) Kr. 80,-
- 2000/03 **Viggo Andreassen:** «Ulike årsaker til offentlig intervensjon i et lands økonomi». » (ISBN 82-453-0139-6) Kr. 60,-
- 2000/02 **Grete Hagebakken:** «Privatisering av eldreomsorg: Med Sverige som forbilde? *En gjennomgang av svenske erfaringer og holdninger til kommersiell privatisering av eldreomsorg, sett i sammenheng med dagens norske situasjon*» (ISBN 82-453-0138-8) Kr. 70,-
- 2000/01 **Ådne Danielsen:** «Mot New Public Management i Norske kommuner? Om reformer og omstillingsprosesser i kommunal sektor». (ISBN 82-453-0136-1) Kr. 70,-
- 1999/18 **Jan-Sverre Isaksen** «Ekstern analyse av kortsiktig konkurrisiko for modne aksjeselskaper». (ISBN 82-453-0135-3) Kr. 70,-
- 1999/17 **Harald Bergland / Pål Andreas Pedersen** «Regulering av forurensninger fra produsenter og konsumenter». (ISBN 82-453-0134-5) Kr. 70,-
- 1999/16 **Arild Wikan** «Periodic Phenomena in a Discrete Age-Structured Prey-Predator Model - *I Density Dependent Survival Probabilities*». (ISBN 82-453-0133-7) Kr. 60,-
- 1999/15 **Ådne Danielsen** «Metaforbruk i organisasjonsteoretisk litteratur». (ISBN 82-453-0132-9) Kr. 60,-

- 1999/14 **Turid Kayser Kvalø** «Du kan ikke sitte på rumpa og vente på studiekvalitet – Hva er studiekvalitet og hvordan måle det?». (ISBN 82-453-0131-0) Kr. 90,-
- 1999/13 **Marit Ruth Rustad** «Osorgsideologi i praksis - En studie av hverdagsliv til mennesker med psykisk utviklingshemming, sett i lys av ansvarsreformens intensjoner». (ISBN 82-453-0130-2) Kr. 120,-
- 1999/12 **Hilde Nordahl-Pedersen:** «Brukernes erfaringer med trygdekontoret». (ISBN 82-453-0129-9) Kr. 70,-
- 1999/11 **Mette Ravn Midtgard / Jan Vidar Haukeland:** «Fiskeværet som feriested». (ISBN 82-453-0128-0) Kr. 50,-
- 1999/10 **Tor J. Schjelde:** «Vernepleiere, sosionomer og barnevernspedagoger i skolen. Hvilken formell kompetanse har de og hvilke arbeidsoppgaver bør de ha i skolen?». (ISBN 82-453-0126-4) Kr. 50,-
- 1999/9 **Steinar Johansen:** «Konkurransutsetting av pleie og omsorgstjenester - Rasjonell handling eller legitim tilpasning- Organisasjonsteoretiske utfordringer for en empirisk studie». (ISBN 82-453-0126-4) Kr. 60,-
- 1999/8 **Rikke Gørgens:** «Å forske på annerledeshet. Det usedvanlige teater sett som et semiotisk fenomen, en hermeneutisk prosess og et terreng for 'grounded theory'». (ISBN 82-453-0125-6) Kr. 50,-
- 1999/7 **Ådne Danielsen:** «FINNES DET EN POSTMODERNE POLITIKK? Tanker rundt modernitet og postmodernitet som samfunnsmessige tilstander med omsorgspolitik for mennesker med psykisk utviklingshemming som eksempel». (ISBN 82-453-0124-8) Kr. 50,-
- 1999/6 **Ådne Danielsen:** «Organisasjonsfeltbegrepet innenfor nyinstitusjonell organisasjonsteori» (ISBN 82-453-0122-1) Kr. 50,-
- 1999/5 **Harald Torsteinsen:** «Effects of privatization and competitive tendering on local government – a comparative study.» (ISBN 82-453-0121-3) Kr. 50,-
- 1999/4 **Rolf Wynn:** «Conversation Analysis and the Conversational Rules» (ISBN 82-453-0119-1) Kr. 50,-
- 1999/3 **Stein Mikkelsen:** «SAFE COMMUNITY - SYMBOL OG SAMARBEID Sluttrapport fra studie av lokalt ulykkesforebyggende arbeid organisert etter WHO's Safe Community (Trygge Lokalsamfunn)-modell.» (ISBN 82-453-0118-3) Kr. 60,-
- 1999/2 **Terje Thomsen:** «Mot fremtidens utdannelse - om skjønnheten og udyret i høgre utdanning». (ISBN 82-453-0117-5) Kr. 50,-
- 1999/1 **Rolf Utkvitne:** «Harstad og nyetableringer i detaljhandelen». (ISBN 82-453-0115-9) Kr. 90,-
- 1998/20 **Rikke Gørgens:** «Regiroller og teaterorganisering. Casestudie av Bentein Baardsons regi av 'Garmann & Worse & Co' på Rogaland teater.» (ISBN 82-453-0114-0) Kr. 130,-
- 1998/19 **Tore Høgås:** «Deconstructing and Reconstructing the Text: Intertextualities of Literature, Body, and Nature in Jane Smiley's A Thousand Acres.» (ISBN 82-453-0113-2) Kr. 130,-
- 1998/18 **Harald Torsteinsen:** «Om å skynde seg langsomt. Hvordan skape oppslutning om organisasjonsreformer i kommunesektoren?» (ISBN 82-453-0112-4) Kr. 40,-

- 1998/17 **Truls Erikson:** «Intellektuell kapital: Hvilke grep må til?» (ISBN 82-453-0111-6) Kr. 40,-
- 1998/16 **Ruben Moi:** «Voice and Vision - An analysis of the Allegorical Aspects in Seamus Heaney's Oevre» (ISBN 82-453-0110-8) Kr. 120,-
- 1998/15 **Tore Einar Johansen / Kjell Toften:** «Retraining of Russian Military Officers - a feasibility study» (ISBN 82-453-0109-4) Kr. 50,-
- 1998/14 **Alexander Kwesi Kassah:** «The Community Idea» (ISBN 82-453-0107-8) Kr. 50,-
- 1998/13 **Alexander Kwesi Kassah:** «Community-Based Rehabilitation in the city: A case of Jamestown-Accra, Ghana» (ISBN 82-453-0105-1) Kr. 50,-
- 1998/12 **Kjell Toften:** «Chain Integration in the Norwegian Hotel Industry - industry overview, causes, and some strategic implications (ISBN 82-453-0104-3) Kr. 50,-
- 1998/11 **Baard Borge:** «NS' mange ansikter: Innholdsanalyse av et propagandaskrift fra 1944» (ISBN 82-453-0103-5) Kr. 70,-
- 1998/10 **Truls Erikson:** «Entrepreneurial Capital - The Emerging Venture's Most Important Asset & Competitive Advantage» (ISBN 82-453-0098-5) Kr. 40,-
- 1998/9 **Anne Marit Bygdnes:** «Toalett-trening av mennesker med psykisk utviklingshemming. En teoretisk drøfting og et empirisk bidrag». (ISBN 82-453-0097-7) Kr. 120,-
- 1998/8 **Tanja Susann Ihlhaug/Leif Hugo Hansen:** «Medbestemmelse eller mer bestemmelse? - bruker lederne de tillitsvalgte?» - *En undersøkelse om ledelsesatferd og ansattes medbestemmelsesrett i kommunal virksomhet i Troms Fylke.* (ISBN 82-453-0096-9) Kr. 90,-
- 1998/7 **Kjell Toften:** «Express Reiser - Scandinavian Package Tour Industry» (ISBN 82-453-0095-0) Kr. 40,-
- 1998/6 **Stein Mikkelsen:** «Safe Community - Symbol and Co-operation. A study of inter-sectoral co-operation and development in a Norwegian community» (ISBN 82-453-0094-2) Kr. 50,-
- 1998/5 **Truls Erikson:** «A Study of Entrepreneurial Intentions Among a Cohort MBAs - The Extended Bird Model». (ISBN 82-453-0093-4). Kr. 50,-
- 1998/4 **Arild Wikan:** «4 Periodicity in Leslie Matrix Models with Density Dependent Survival Probabilities» (ISBN 82-453-0092-6) Kr. 70,-
- 1998/3 **Arild Wikan:** «Dynamical Consequences of Reproductive Delay in Leslie Matrix Models with Nonlinear Survival Probabilities» (ISBN 82-453-0091-8) Kr. 70,-
- 1998/2 **Terje Thomsen:** «Gruppeintervjuet - avgrensing, anvendelse og anvisning» (ISBN 82-453-0089-6) Kr. 50,-
- 1998/1 **Alexander Kwesi Kassah:** «Community Based Rehabilitation and Stigma Management by Physically Disabled People in Ghana». (ISBN 82-453-0088-8) Kr. 50,-
- 1997/17 **Tore L.Jensen:** «Interorganizational Governance Structure and Outlet Economic Performance». An Application of Accounting Data in Interorganizational Performance Measurement. (ISBN 82-453-0088-8) Kr. 110,-
- 1997/16 **Tore L.Jensen:** «En analyse av ukedagseffekter i futuresmarkedet for elektrisk kraft». (ISBN 82-453-0086-1) Kr. 50,-

- 1997/15 **Baard Borge:** «Krig, oppgjør og nasjonal konsensus - Etterkrigs- oppgjørens sosiale virkninger i Nederland, Danmark og Norge». (ISBN 82-453-0084-5) Kr. 50,-
- 1997/14 **Tore Einar Johansen:** «Myter og virkelighet om samer - 'de e forskjell på folk og finna'» (ISBN 82-453-0083-7) Kr. 40,-
- 1997/13 **Eli Samuelsen:** «Den besværlige tiden» - Betragtninger om praksisopplæringen i sykepleierutdanningen (ISBN 82-453-0082-9) Kr. 50,-
- 1997/12 **Eli Samuelsen:** «Du er ikke verdig en plass i herberget – Refleksjon over etikk og etiske vurderingers plass i sykepleien» (ISBN 82-453-0081-0) Kr. 50,-
- 1997/11 **Vegard A. Schancke/Miriam G. Lukwago:** «A Programme for Early Intercultural Psychosocial Intervention for Unaccompanied Minor Asylum Seekers and Refugees (EM) - a Group Approach» (ISBN 82-453-0080-2) Kr. 50,-
- 1997/10 **Hilde Nordahl-Pedersen:** «Alternativ medisin og skolemedisin - en paradigmediskusjon» (ISBN 82-453-0068-3) Kr. 50,-
- 1997/9 **Inger Aksberg Johansen:** «Reminisens i et interaksjonsperspektiv - En kvalitativ undersøkelse basert på intervju med eldre og sykepleiere» (ISBN 82-453-0079-9) Kr. 120,-
- 1997/8 **Aud Merethe Alme:** «Lønnsreform og ledermobilitet - Metodiske tilnærminger og resultater» (ISBN 82-453-0078-0) Kr. 70,-
- 1997/7 **Truls Erikson:** «Should Managerial Competence be in the Retail Growth Performance Equation?». (ISBN 82-453-0076-4) Kr. 50,-
- 1997/6 **Børre Kristiansen/Steinar Johansen:** «Rammer for omsorg - Alternative modeller for organisering av Hamarøy Bygdeheim» (ISBN 82-453-0071-3) Kr. 70,-
- 1997/5 **Truls Erikson:** «Retail Profit Performance and The Relationship to Marketing Outcomes and Financial Structure» (ISBN 82-453-0075-6) Kr. 50,-
- 1997/4 **Rolf Utkvitne:** «Kompetanse i Detaljhandelen». (ISBN 82-453-0064-0) Kr. 70,-
- 1997/3 **Hilde Nordahl-Pedersen (red.):** «Konferanserapport fra Helsedagene i Nord-Norge 1996». (ISBN 82-453-0069-1). Kr. 150
- 1997/2 **Truls Erikson:** «A Study of Career Choice Intentions Among a Cohort HBS MBA Candidates. The Ajzen Model». (ISBN 82-453-0074-8). Kr. 70,-
- 1997/1 **Truls Erikson:** «An Empirical Study of Entrepreneurial Choice Intentions Among a Cohort of MIT Sloan Fellows. The Shapero Model». (ISBN 82-453-0072-1) Kr. 50,-
- 1997 **Stine Margrethe Hem/Ådne Danielsen/Anne Marie Bakken:** «Ansvarsreformen i Kvæfjord - En stor oppgave til en liten kommune». (ISBN 82-90586-49-3, i samarb. med Diaforsk) Kr. 190,-
- 1996/1 **Arne-Johan Johansen:** «Fra Dårkiste til normalisert omsorg». (ISBN 82-453-0063-2). Kr. 100,-

Arbeidsnotatserien - ISSN 0809-2567

- 2000/2 **Trond Hammervoll:** "The need for supply chain management: A dependence perspective" (ISBN 82-453-0147-7) Kr. 50,-

- 2000/1 **Harald Torsteinsen:** «Privatisering og konkurranseutsetting i kommunesektoren - effekter på ledelse, organisering og styring ». (ISBN 82-453-0147-7) Kr. 50,-
- 1999/2 **Kristian Floer:** «Hvordan bli en mer effektiv student? - Et studiehefte om tema STUDIEVEILEDNING». (ISBN 82-453-0120-5) Kr. 50,-
- 1999/1 **Rolf Wynn:** «Sykdomslære. En innføring i noen sykdommers årsaker, symptomer og behandling». Et kompendium for helsefagstudenter generelt og vernepleierstudenter spesielt. (ISBN 82-453-0116-7) Kr. 80,-
- 1998/2 **Kjell Toften:** «Reiselivsnæringen i et markedsføringsperspektiv - en introduksjon» Et kompendium for RE 4 Turistmarkedsføring (ISBN 82-453-0108-6) Kr. 70,-
- 1998/1 **Anne Marit Bygdnes:** «Toalett-trening av psykisk utviklingshemmede» (ISBN 82-543-0099-3) Kr. 70,-
- 1997/2 **Aud Merethe Alme:** «Prosjektskisse: Tjenestemannsorganisasjoner og forvaltningsreformer». (ISBN 82-453-0085-3) Kr. 50,-
- 1997/1 **Truls Erikson:** «Applying the Canonical Structure of Analysis by Means of Algebra on Managerial Competence and Retail Growth Performance Variables». (ISBN 82-453-0077-2) Kr. 40,-

Bestilling av publikasjoner

Jeg bestiller herved:

Navn på serien	Nummer	Forfatter	Tittel	Pris
.....
.....
.....
.....
.....

Ved samlet kjøp over kr. 500 dekker Høgskolen i Harstad porto/frakt - ellers kommer porto i tillegg.

Navn:

Organisasjon:

Adresse:

Postnr. /sted:

Tlf.: Fax:

Vennligst fyll ut skjemaet og returner til:

Høgskolen i Harstad, 9480 Harstad
Tlf.: 77 05 81 00 Fax: 77 05 81 01

Visste du at...

... Høgskolen i Harstad med sine ca 1.000 studenter er blant landets minste høgskoler. Et godt studiemiljø og en uformell tone med nærhet og god oppfølging av den enkelte student preger skolen. Ved årsskiftet 1996/97 flyttet vi inn i nye lokaler som ligger idyllisk og sentralt plassert ved byens havnepromenade.

... våre to fagavdelinger - økonomi-/samfunnsfag og helse-/sosialfag - gir flere studiemuligheter blant ulike grunnutdanninger og videreutdanninger:

Grunnutdanninger:

- Varehandel og distribusjon
- Økonomi og administrasjon
- Reiseliv og turisme
- Engelsk grunnfag
- Statsvitenskap grunnfag
- Barnevernpedagogutdanning
- Sykepleierutdanning
- Vernepleierutdanning

Videreutdanninger:

- Revisjon
- Internasjonal handel
- Ledelse og organisasjon
- Helse- og sosialadministrasjon
- Rehabilitering
- Psykisk helsearbeid
- Reiseliv og turisme

... foruten ordinære undervisningsoppgaver og kurs påtar Høgskolen i Harstad seg også forsknings- og utredningsoppdrag for næringslivet og det offentlige. Våre ca. 60 fagansatte innehar høy kompetanse og dekker et bredt faglig spekter: Økonomi/administrasjon, sosialøkonomi, ledelse/organisasjon, statistikk, statsvitenskap, sosialantropologi, sosiologi, engelsk, matematikk, pedagogikk, spesialpedagogikk, vernepleie, psykologi, sykepleievitenskap, jus.

Besøksadresse: Havnegata 5, 9405 Harstad

Postadresse: 9480 Harstad

-Telefon 77 05 81 00. Telefaks 77 05 81 01

Internett: <http://www.hih.no>

